

UDK: 004.78:347.23(497.11) ; 340.134:347.28(497.11)

CERIF: S 130

ТИП РАДА: ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.55836/PiP_25304A

Дарко СТЕВАНОВИЋ*

асистент Универзитета у Београду – Правног факултета, Србија

Јелисавџа БОЉАНОВИЋ ГУТОВИЋ**

асистент Универзитета у Београду – Правног факултета, Србија

ИЗАЗОВИ И НЕДОУМИЦЕ ЗАЛОЖНОГ ПРАВА НА ДИГИТАЛНОЈ ИМОВИНИ У ПРАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сажетак

Развој дигиталне имовине и њена све већа економска вредност и остваривају бројна правна питања, нарочито у домену средстава обезбеђења. У раду се најпре разматра појам дигиталне имовине и њен правни статус у правном систему Републике Србије. Након тога, анализирају се институције стварног права који служе као средства обезбеђења, са посебним освртом на заложно право. Централни део рада посвећен је заложном праву на дигиталној имовини, укључујући питања њеног остваривања, јавности и остваривања. Посебан изазов представља питање фидуцијарног преноса дигиталне имовине, будући да се у српском праву јављају недоумице око тога да ли је реч о класичном

* Електронска адреса аутора: darko.stevanovic@ius.bg.ac.rs.
ORCID: 0009-0006-9533-9040.

** Електронска адреса аутора: jelisavetaboljanovic@ius.bg.ac.rs.
ORCID: 0009-0002-8767-4253.

заложном праву, фидуцији или пак преносу својине с раскидним условом. Рад настоји да анализира ова сјорна ишњања и укаже на моћу правне импликације пренућине реулајиве, као и на пошвенцијалне правце њеној даљеј развоја. У закључку се истиче пошребa за прецизнијом нормативном формулацијом и усклађивањем домаћеј правној оквира са савременим трендовима и дишћалном технолојијом.

Кључне речи: Дишћална имовина. – Заложно право. – Фидуција. – Закон о дишћалној имовини.

I Уводна разматрања

У доба нове технолошке еволуције развој дигиталне економије и све већа употреба дигиталне имовине у правним и пословним односима постављају нова питања у домену стварног права, а посебно у области права обезбеђења потраживања. Право дигиталне имовине у 2025. години више се не може посматрати као нова грана права, већ као неизоставни део савремених правних система. Ипак, чини се да одређена питања у овој области још увек немају адекватне одговоре. Управо нас то наводи на размишљање да ли решења за разумевање ове, сложићемо се, комплексне појаве, која неретко превазилази оквире традиционалног правничког мишљења, треба тражити у установама класичних правних института, чији корени сежу вековима уназад. Једно од кључних питања које се намеће јесте могућност и правни домет установљавања заложног права на дигиталној имовини. У правном систему Републике Србије, заложно право традиционално представља средство обезбеђења потраживања које омогућава повериоцу да се намири из вредности оптерећене ствари или права у случају неиспуњења обавезе од стране дужника. Иако позитивно право Републике Србије препознаје различите облике заложног права, укључујући класичну хипотеку, залогу на покретним стварима и залогу на потраживањима, питање примене овог института на дигиталну имовину остаје (не)довољно разрађено, што за последицу може имати отварање бројних теоријских и практичних дилема. Да би се могло разматрати успостављање заложног права на дигиталној имовини, неопходно је најпре разјаснити њену правну природу, идентификовати њене кључне карактеристике и утврдити да ли се она може подвести под постојеће нормативне оквири стварних права.

II Појам и правна природа дигиталне имовине

Када говоримо о дигиталној имовини сматрамо да то није новина правних система и да је то појам који је већ познат у правном животу и који је задобио адекватну пажњу од стране, како академске заједнице, тако и законодавца. С обзиром на ту чињеницу, сматрамо да је адекватно започети анализу дигиталне имовине анализом законодавног текста који уређује дату материју у Републици Србији, односно Закон о дигиталној имовини.¹ На овом месту такође је битно напоменути да је важећи Закон о дигиталној имовини један од првих закона² на ову тему у европским правним системима и да је омогућио законодавцу већи ниво контроле над процесима који се дешавају везано за дигиталну имовину и у периоду пре доношења овог закона, међутим, доношењем закона се поред већег нивоа контроле омогућава и сузбијање потенцијалних злоупотреба. Међутим, Живковић истиче да у упоредној пракси постоји бојазан и оклевање за доношењем сличних прописа.³

Закон о дигиталној имовини у свом члану бр. 2 који носи назив *Појмови* дефинише релевантне појмове и категорије, међу којима је и сама дигитална имовина. У тексту закона стоји да је дигитална имовина, односно виртуелна имовина дигитални запис који се може дигитално куповати, продавати, размењивати или преносити и који се може користити као средство размене или у сврху улагања, при чему не укључује дигиталне записе валута које су законско средство плаћања и другу финансијску имовину која је уређена другим законима, осим када је другачије уређено овим законом. На основу овако дефинисаног појма дигиталне имовине, видимо да је из појма избачена криптовалута као средство плаћања које је регулисано другим законима и правилима пре свега Народне банке Србије. Поред ове наведене дефиниције, Закон о дигиталној имовини дефинише у ставовима 2 и 3 овог већ поменутог члана 2 и виртуелну валуту и дигитални токен као две врсте дигиталне имовине.⁴ Виртуелна валута је врста дигиталне имовине

1 Закон о дигиталној имовини, *Службени гласник РС*, бр. 153/2020. Овај закон донет је 29. 12. 2020, а примењује се од 30. 6. 2021.

2 Упоредно посматрано, различите земље примењују различите приступе дигиталној имовини. Поједине је забрањују (нпр. Кина), друге је подржавају и подстичу њен развој (нпр. Француска, Немачка, Швајцарска), док неке заузимају неутралан став (нпр. Мађарска).

3 Милош Живковић, „Права на дигиталној имовини“, *Право дигиталне имовине* (уредник Мирјана Радовић), Београд, 2024, 143.

4 За тему овог рада сматрамо да није нужно детаљније улазити и анализирати остатак појмова које регулише Закон о дигиталној имовини у свом члану 2. Међутим, поменућемо бели папир који је дефинисан у чл. 2 ст. 9, који је дефинисан као документ који се објављује приликом издавања дигиталне имовине у складу са овим

коју није издала и за чију вредност не гарантује централна банка, нити други орган јавне власти, која није нужно везана за законско средство плаћања и нема правни статус новца или валуте, али је физичка и правна лица прихватају као средство размене и може се куповати, продавати, размењивати, преносити и чувати електронски.⁵ Дигитални токен је врста дигиталне имовине и означава било које нематеријално имовинско право које у дигиталној форми представља једно или више других имовинских права, што може укључити и право корисника дигиталног токена да му буду пружене одређене услуге.⁶ Занимљив је начин на који законодавац дефинише виртуелну валуту и токен. Он их дефинише негативно, тако што прво дефинише шта они *нису*, без да је претходно дефинисао оно шта јесу.⁷

У ставу 35 истог члана, Закон о дигиталној имовини дефинише ко је корисник дигиталне имовине и дефинише га као физичко лице, предузетника или правно лице које користи или је користило услугу повезану са дигиталном имовином или се пружаоцу услуга повезаних са дигиталном имовином обратило ради коришћења тих услуга. Такође, Закон о дигиталној имовини дефинише у истом члану, став 36 ко је ималац дигиталне имовине. Ималац дигиталне имовине, у складу са овим Законом је корисник дигиталне имовине и лице које је стекло дигиталну имовину независно од пословног односа успостављеног с пружаоцем услуга повезаних са дигиталном имовином или трансакције извршене преко тог пружаоца. Као што видимо, законодавац користи назив ималац дигиталне имовине, а не власник и поменути појам дефинише користећи израз *корисник*. Овакво дефинисање имаоца дигиталне имовине говори нам у корист чињенице да је тешко дефинисати дигиталну имовину

законом, који садржи податке о издаваоцу дигиталне имовине, дигиталној имовини и ризицима повезаним с дигиталном имовином и који омогућава инвеститорима да донесу информисану инвестициону одлуку. Поред белог папира, такође је битно представити и дефиницију паметног уговора која се може наћи у ст. 39 који дефинише паметан уговор као компјутерски програм или протокол, заснован на технологији дистрибуиране базе података или сличним технологијама, који, у целини или делимично, аутоматски извршава, контролише или документује правно релевантне догађаје и радње у складу са већ закљученим уговором, при чему тај уговор може бити закључен електронски путем тог програма или протокола. Битно је напоменути да паметни уговор није уговор у смислу грађанског права где, на основу сагласности воља странака настају права и обавезе за уговорне стране, већ, као што видимо, представља само аутоматизовано извршавање обавеза које се налазе у коду који у ствари представља паметни уговор. Вид. више Željka Motika, „How „Digital“ is the New Serbian Law on Digital Assets?“, *Pravni Zapisi*, God. XIII, br. 1, 2022, 98.

5 Закон о дигиталној имовини, чл. 2 ст. 2.

6 Закон о дигиталној имовини, чл. 2 ст. 3.

7 М. Живковић (2024), 144.

као ствар у контексту стварног права и да је још теже, поистоветити имаоца са власником као еквивалентом у „класичном“ стварноправном смислу.⁸ Живковић истиче да је начин дефинисања корисника и имаоца дигиталне имовине погрешан имајући у виду да је ималац шири појам од корисника.⁹

Иако је законодавац детаљније дефинисао две врсте дигиталне имовине – виртуелну валуту и дигитални токен, сматрамо да то није знак да су то једине врсте дигиталне имовине односно да закон не предвиђа да постоји *numerus clausus* ових добара. Због своје природе, као и чињенице да су дигитална добра област која се континуирано мења и развија, сматрамо да је исправније дефинисати дигитална добра на уопштен начин као што је то урадио наш законодавац него предвиђати затворену листу дигиталних добара.

Поред националног законодавства, када говоримо о појму дигиталне имовине морамо се осврнути на начин на који је овај појам дефинисан од стране релевантних међународних тела. Наиме, Међународни институт за унификацију приватног права (*UNIDROIT*) донео је Принципе о дигиталној имовини и приватном праву (*Principles on Digital Assets and Private Law*)¹⁰ који представљају релевантан документ, такозвани водич националним законодавствима који постоји са циљем унификације законских одредаба које се тичу конкретне материје дигиталних добара. Ови принципи дефинишу дигиталну имовину као електронски запис који је подобан да буде под контролом.¹¹ Док је електронски запис дефинисан као податак који је складиштене на електронском медијуму коме се може приступити.¹²

Разлика између два начина дефинисања, односно оног који се може приметити у нашем Закону о дигиталној имовини са једне стране

8 Међутим, када говоримо о изразима које законодавац користи, у каснијем делу Закона о дигиталној имовини који се тиче пре свега заложног права, законодавац ипак користи изразе попут својине и залог, као и појмове као што су власник, залогодавац и слично, а који се ипак повезују са „класичним“ својинскоправним институтима. Вид. М. Живковић (2024), 145.

9 М. Живковић (2024), 145.

10 Занимљиво је да је овај документ донет након националног Закона о дигиталној имовини, што значи да постоји бојазан да домаћи законодавни прописи неће бити у складу са овим међународним водећим принципима који постоје ради постизања већег нивоа уједначености у одређеним релевантним правним областима. Иако не представљају текст који се нужно мора преписати у национална законодавства, представљају принципе који могу да се унесу у закон да би се остварио одређени ниво једнакости у различитим националним законодавствима. Доступно на адреси: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2024/01/Principles-on-Digital-Assets-and-Private-Law-linked-1.pdf>, 29. 3. 2025.

11 Принцип 2, ст. 2.

12 Принцип 2, ст. 1.

и Принципима о дигиталној имовини и приватном праву, са друге стране, је евидентна. Као што истиче Живковић, у Принципима дигитална имовина дефинисана је према свом битном својству и садржи дефиницију вишег појма што је електронски запис, док је наш законодавац дефинисао дигиталну имовину на другачији начин, тако што је дефинисао радње које се могу предузети у односу на дигиталну имовину (да се може куповати, продавати, размењивати или преносити и може се користити као средство размене или у сврху улагања).¹³

Након што смо укратко представили појам дигиталне имовине у домаћем законодавству, прелазимо на кратак преглед појма заложног права уопште, да би се након тога посветили детаљнијој обради теме овог рада, односно заложног права на дигиталним добрима.

III Појам и врсте заложног права

Заложно право представља стварноправно средство обезбеђења потраживања које омогућава (заложном) повериоцу да, у случају да дужник не испуни своју обавезу, уновчи предмет заложног права и на тај начин намири своје потраживање. Овај правни институт има дугу историју¹⁴ и представља један од најзначајнијих механизма заштите кредитора у правним системима широм света. Његова суштинска функција¹⁵ огледа се у обезбеђивању извесности у промету и заштити повериоца, с обзиром на то да му заложно право пружа могућност првенственог намирења у односу на остале (необезбеђене) повериоце дужника.

Традиционално, заложно право припада делу Стварног права¹⁶, јер за свој предмет најчешће има ствар.¹⁷ То је последица „класичног

13 М. Живковић (2024), 143.

14 О историјском развоју заложног права вид. Андрија Гамс, *Основи стварној права*, Београд, 1980, 134.

15 Обично се истиче да заложно право има четири основне функције: обезбеђујућу функцију, која служи као средство осигурања повериочевог потраживања; функцију прибављања кредита, која омогућава дужницима лакши приступ финансирању; функцију растерећења професионалних поверилаца (давалаца кредита), с обзиром на то да обезбеђена потраживања смањују ризик пословања; и функцију олакшавања рефинансирања кроз секундарно тржиште, која доприноси већој ликвидности финансијских институција и динамичнијем кретању капитала. О функцијама заложног права вид. Милош Живковић, „Функције заложног права“, *Теме*, бр. 2, Београд, 2016, 645–659.

16 О правној природи заложног права вид. више Драгор Хибер, Милош Живковић, *Обезбеђење и учвршћење потраживања*, Београд, 2015, 21–25.

17 Наравно, подразумева се да ово није једина (и искључива) карактеристика заложног права. Осим тога, заложно право има и државинску природу, што значи да

схватања“ својинских односа, у којем су непокретне и покретне ствари биле основни објекти правног промета. Међутим, усложњавање привредних односа и развој правних система довели су до проширења предмета заложног права и на одређена имовинска права, што је резултирало институтом *заложној љрава на љравима*. Ова врста залогѡ омогућава да се као предмет обезбеђења користе апстрактне имовинске вредности, као што су потраживања, удели у привредним друштвима, ауторска права или друга нематеријална добра. Другим речима, објекат заложног права данас више није ограничен искључиво на ствар у традиционалном смислу, што значајно доприноси како развоју самог концепта, тако и широј примени заложног права.

Када је реч о врстама заложног права, постоје различити критеријуми на основу којих је могуће извршити његову поделу. Уколико се као критеријум узме врста ствари, заложно право може бити установљено на покретним стварима (ручна залога, регистрована залога) или на непокретним стварима (хипотека). Док ручна залога подразумева предају ствари у државину заложног повериоца, регистрована залога омогућава да дужник задржи државину над предметом залогѡ, при чему се заложно право публикује уписом у одговарајући регистар. Са друге стране, хипотека као класичан облик залогѡ на непокретностима омогућава повериоцу да уписом у јавну евиденцију оствари своје заложно право, без преноса државине. На основу претходно написаног, други критеријум поделе односи се на средство публикавања заложног права. Према овом критеријуму, залогѡ се могу поделити на *државинске* (код којих је средство публикавања државина – ручна залога) и *бездржавинске* (код којих је средство публикавања упис у јавни регистар – регистрована залога, хипотека). Ова подела има посебан значај у пракси, јер утиче на видљивост и правну сигурност заложних права у правном промету. За разлику од државинске залогѡ која пружа одређену меру заштите повериоцима кроз физичку контролу над предметом залогѡ, бездржавинске залогѡ омогућавају ефикаснију употребу ствари или права, јер дужник и даље може да их (економски) користи. Међутим, не треба занемарити да бездржавинске залогѡ доприносе већој сигурности у правном промету, јер се право „публикује“ путем јавног регистра, који је доступан свим заинтересованим лицима. Управо та општа доступност чини регистар супериорнијим средством публикавања права, за разлику од државине.

Ово, наравно, нису све поделе заложног права.¹⁸ Правна теорија и пракса познају и друге критеријуме, попут начина настанка заложног

„прати“ ствар без обзира на то у чијој се државини она налази, осигуравајући повериоцу могућност намирења потраживања независно од промене власника.

18 О осталим врстама заложног права вид. Д. Хибер, М. Живковић, 36–85.

права (уговорне, законске, судске залогe), трајања (привремене и трајне залогe), обима заложног права (општа и посебна залогa) и других. Ипак, за потребе овог рада, посебан акценат биће стављен на поделе заложног права према два основна критеријума: врсти ствари и средству публикавања, с обзиром на њихову кључну улогу у разумевању модерног концепта заложног права, посебно у контексту дигиталне имовине.

IV Заложно право на дигиталној имовини

На почетку овог рада, укратко смо приказали различите врсте заложног права с обзиром на различите критеријуме поделе. Када говоримо о дигиталној имовини, због њених поменутих одлика, заложно право на дигиталној имовини можемо дефинисати као бездржавинско заложно право.¹⁹ Поред природе дигиталне имовине, у корист ове тврдње говори нам и начин на који је ово питање уређено у важећем Закону о дигиталној имовини. Наиме, Закон о дигиталној имовини предвиђа да се заложно право стиче уписом у регистар заложног права који води пружалац услуга²⁰ повезаних са дигиталном имовином

19 У погледу другог критеријума – поделе заложног права према врсти ствари, неопходно је истаћи неколико напомена. Предмет заложног права је „дигитално добро“, али оно не представља ствар у класичном смислу те речи. Наиме, дигитална имовина не испуњава основни услов – материјални облик – који је неопходан да би се нешто сматрало ствари. У том смислу, „[...] заснивање залогe на дигиталном добру не подразумева залагање материјалног добра које је с њим у вези.“ Ненад Тешић, „Само је небо граница: О заснивању залогe на дигиталним добрима“, *Усклађивање њословној љрава Србије с љравом Евројске уније 2022* (уредник Вук Радовић), Београд, 2022, 272. Сходно томе, подела заложног права према врсти ствари у контексту дигиталне имовине остаје непримењива.

20 Пружалац услуга дефинисан је кроз опис послова које је дужан да врши и које има право да врши након што добије дозволу за то од стране надзорног органа за пружање услуга повезаних са дигиталном имовином. Пружаоци могу вршити, поред услуга повезаних са дигиталном имовином, само послове и услуге који су непосредно повезани с дигиталном имовином. Изузетно, правна лива која имају дозволу Комисије за обављање делатности брокерско-дилерског друштва или организатора тржишта у складу са законом којим се уређује тржиште капитала могу да пружају услуге повезане са дигиталном имовином у складу са Законом о дигиталној имовини по добијању дозволе надзорног органа за пружање услуга повезаних са дигиталном имовином. Закон о дигиталној имовини, чл. 4. У време писања овог рада, постоје два правна лица која имају дозволу Народне банке Србије за обављање услуга које су предвиђене Законом о дигиталној имовини и које су у ствари, пружаоци услуга. При чему је битно напоменути да смо увидом у интернет презентације ових правних лица закључили да не постоји ни један регистар заложних права на дигиталној имовини тако да је очигледно да залогa на дигиталној имовини још увек није заживела. Списак правних лица доступан на: <https://nbs.rs/sr/ciljevi-i-funkcije/nadzor-nad-finansijskim-institucijama/digital-imo/reg-di/>, 30. 3.2025.

који има дозволу надзорног органа за вођење регистра заложног права на дигиталној имовини, као и за чување и администрирање дигиталне имовине за рачун корисника и са тим повезане услуге.²¹ Дакле, када говоримо о заложном праву на дигиталној имовини, говоримо о врсти бездржавинске залогe код које се публицитет остварује уписом у одговарајуће регистре. Заложно право настаје уписом при чему је основ за његов настанак правни посао, односно уговор и оно што је карактеристично за заложно право на дигиталној имовини јесте то да Закон о дигиталној имовини предвиђа да уговор на основу кога заложно право може настати може бити и паметни уговор.²²

Међутим, оно што је карактеристично за заложно право на дигиталној имовини јесте чињеница да, иако је услов за настанак овог заложног права упис у одговарајући регистар, законодавац предвиђа један додатни услов. Наиме, Закон о дигиталној имовини уређује ово питање тако што каже да је услов за упис заложног права на дигиталној имовини у регистар заложног права то да је дигитална имовина која је предмет заложног права претходно поверена на чување и администрирање пружаоцу услуга повезаних са дигиталном имовином који има дозволу за вођење регистра заложног права на дигиталној имовини.²³ Дакле, иако је Закон предвидео да је услов за настанак заложног права упис у одговарајући регистар, законодавац тражи додатни услов и, можемо рећи, додатни ниво контроле за заложног повериоца, а то је обавеза залогодавца да своју дигиталну имовину која је предмет залогe, повери на чување одговарајућем пружаоцу услуга и да на тај начин он изгуби могућност располагања и непосредне контроле над својим добрима за време трајања овог заложног права. Пружалац услуга који води регистар је дужан да у исто време са уписом заложног права онемогући даље располагање заложеном дигиталном имовином, као и да обезбеди да заложеном дигиталном имовином није могуће располагати све до намирења обезбеђеног потраживања, односно брисања заложног права.²⁴ Због ове одредбе Закона о дигиталној имовини, можемо тврдити да је залога у овом закону уређена чак и сличније ручној залози у складу са одредбама Закона о облигационим односима,²⁵ него регистрованој залози у складу са одредбама Закона о заложном праву на покретним

21 Закон о дигиталној имовини, чл. 99 ст. 1.

22 Закон о дигиталној имовини, чл. 99.

23 Закон о дигиталној имовини, чл. 99 ст. 2.

24 Закон о дигиталној имовини, чл. 99 ст. 3.

25 Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

стварима и правима уписаним у регистар.²⁶ Иако је на први поглед залого на дигиталној имовини сличнија по начину настанка са регистрованом залогом, пре свега због тога што је и за једну и за другу неопходан упис у одговарајући регистар, због потребе предаје предмета залого код залого на дигиталној имовини, ипак постоји сличност са ручном залогом која се огледа у предаји као услову за настанак заложног права.

Заложно право на дигиталним добрима може се уговорити као обезбеђење за потраживања која су новчана, изражена у домаћој или у иностраној валути, али и за она која су неновчана, али се могу изразити у дигиталној имовини.²⁷ Живковић истиче да је ова одредба вероватно последица жеље законодавца да омогући непосредно намирење на предмету заложног права односно дигиталној имовини уколико је потраживање њоме обезбеђено, међутим истиче и то да то није у складу са сврхом заложног права, а то је да се намирење постиже уновчењем предмета заложног права па би самим тим и дигитална имовина морала бити уновчена да би се заложни поверилац намирио из предмета залого.²⁸

Још једна специфичност заложног права на дигиталној имовини, односно законског регулисања ове теме у односу на регистровану залогоу јесте сам регистар у који се уписује заложно право на дигиталним добрима. Наиме, Закон о дигиталној залози предвиђа да сваки од пружаоца услуга, који има одговарајућа овлашћења води посебан регистар о заложним правима на дигиталним добрима,²⁹ дакле, не постоји јединствен регистар заложних права на дигиталним добрима као што је то случај код регистроване залого. Постоји могућност закључивања споразума о успостављању заједничког регистра заложног права на дигиталној имовини.³⁰ Сви подаци који се налазе у регистрима о заложном праву на дигиталној имовини доступни су свим лицима, јавни су и бесплатно доступни на интернет презентацији пружаоца услуга повезаних са дигиталном имовином који води регистар заложног права на дигиталној имовини.³¹ Мишљења смо да решење о постојању више независних регистара заложног права на дигиталним добрима није најбоље решење, односно да је решење постојања јединственог регистра боља опција.

26 Закон о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар, *Службени гласник РС*, бр. 57/2003, 61/2005, 64/2006 – испр, 99/2011 – др. закони и 31/2019.

27 Закон о дигиталној имовини, чл. 101 ст. 1.

28 М. Живковић (2024), 152.

29 Закон о дигиталној имовини, чл. 117.

30 Закон о дигиталној имовини, чл. 117 ст. 7.

31 Закон о дигиталној имовини, чл. 117 ст. 3 и ст. 4.

Успостављање јединственог регистра заложних права на дигиталној имовини пружа већу правну сигурност, транспарентност и ефикасност у односу на децентрализоване системе, смањујући ризик од „расипања података“, док истовремено олакшава усклађеност са међународним стандардима и смањује трошкове одржавања и приступа.

Када говоримо о заложном праву на дигиталној имовини, још једну специфичност представља и чињеница да је уговарање вансудске продаје предмета заложног права односно дигиталне имовине, предвиђено као правило, а не као изузетак од начела официјелности³² као што је то уобичајено случај.³³ Такође, када говоримо о начелу официјелности и његовим изузецима, Закон о дигиталној имовини предвиђа као могућност уговарање одредбе да заложни поверилац има право да у тренутку доспелости потраживања, уколико дигитална имовина има тржишну цену, по тој тржишној цени задржи дигиталну имовину за себе.³⁴ Уговарање овакве одредбе која се још назива и *Марцијанов њакт*, дозвољено је само у одређеним ситуацијама када су испуњени одређени услови приликом уређивања регистроване залогне и зато је постављање ове могућности као правила још један изузетак који постоји у уређивању залогне на дигиталној имовини. Закон о дигиталној имовини такође предвиђа још један изузетак у односу на основна правила која постоје када говоримо о регистрованој залози, а која се тичу намирења застарелог потраживања. Наиме, основно је правило да се застарело потраживање може намирити из предмета залогне при чему постоје одређена ограничења која се тичу могућности намирења само главнице, али не и камате. Са друге стране, Закон о дигиталној имовини садржи само одредбу да се заложни поверилац може намирити из вредности заложне дигиталне имовине и после застарелости његовог потраживања,³⁵ дакле, без ограничења која се тичу главнице односно камате.

У наредном делу рада биће речи о другом облику заложног права на дигиталним добрима које се уводи Законом о дигиталној имовини – фидуцији.

32 Начело официјелности означава да се заложно право може реализовати само посредством суда (или другог државног органа), према принципу *nemo iudex in causa sua*. О начелу официјелности заложног права вид. више: Д. Хибер, М. Живковић, 121–131.

33 Законодавац предвиђа да заложни поверилац може приступити вансудској продаји предмета заложног права по доспелости обезбеђеног потраживања као и да је потврда из регистра заложног права на дигиталној имовини овлашћење заложном повериоцу да у име и за рачун залогодавца закључи уговор о продаји дигиталне имовине у поступку намирења. Закон о дигиталној имовини, чл. 113 ст. 1 и ст. 2.

34 Закон о дигиталној имовини, чл. 108.

35 Закон о дигиталној имовини, чл. 115.

V Фидуција и дигитална имовина

Фидуција (лат. *fiducia*) представља један од најстаријих института обезбеђења потраживања, чија је основна карактеристика привремени пренос својинског права са дужника на повериоца, уз обавезу повериоца да, након измирења дуга, врати стечено право дужнику. Овај институт је историјски везан за римско право³⁶, али је, уз одређене модификације, и даље присутан у савременим правним системима.³⁷

Фидуција се објашњава као правни посао у оквиру којег фидуцијант преноси одређено право на фидуцијара, уз истовремену уговорну одредбу да правни ефекат тог преноса буде ужи од обима пренетог права у економском смислу, као и обавезу фидуцијара да након остварења тог економског ефекта врати пренето право фидуцијанту.³⁸ Дакле, у случају фидуцијарне својине разликују се два власника ствари: правни (*фидуцијар*) и економски (*фидуцијант*).³⁹

У правном систему Републике Србије, судска пракса⁴⁰ је дуги низ година одбацивала могућност фидуцијарног преноса права својине⁴¹, позивајући се на забрану уговарања *lex commissoria*.⁴² Међутим, доношењем Закона о дигиталној имовини фидуција је ипак своје место (али можда не и примену) нашла у позитивном праву наше земље.⁴³

36 Срђан Владетић, *Фидуција у римском праву и савремени фидуцијарни појмови*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010.

37 Атила Дудаш, „О целисходности законског уређења фидуцијарног преноса својине у праву Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2014, 215–218.

38 Андрија Гамс, „Нешто о фидуцијарним правним пословима“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1–2/1960, 22–23.

39 *Ibid.*, 35. Такође вид. М. Живковић (2024), 157.

40 Вид. Решење Врховног суда Србије, Рев. 3708/2002 од 26. 12. 2002. године, *Paragraf Lex*.

41 Ненад Тешић, „Фидуцијарни пренос својине као средство обезбеђења потраживања“, *Правни живот*, бр. 10, Београд, 2002, 108.

42 М. Живковић (2024), 156.

43 Често се може прочитати да је на овај начин фидуција „на мала врата ушла у српски законодавни систем“, али и пре доношења Закона о дигиталној имовини кроз Закон о финансијском обезбеђењу, *Службени гласник РС*, бр. 44/2018, чл. 2 ст. 1. Вид. Стефан Петровић, „Залог на дигиталној имовини“, *Зборник радова Еџдемија. Право. Друштво* (уредници Наталија Лукић, Далибор Ђукић), Београд, 2022, 154.

У образложењу Нацрта закона о дигиталној имовини између осталог наведено је и да: „[...] је фидуција на дигиталној имовини дозвољена и уређене су две врсте фидуције на дигиталној имовини. Прва врста се односи на коришћење фидуције ради обезбеђења потраживања, и у том смислу се фидуција може сматрати једним од најефектнијих средстава обезбеђења. Друга врста фидуције се односи на фидуцијарни пренос својине у било коју другу сврху осим у сврху обезбеђења

Наведеним законом у чл. 121 ст. 1 предвиђено је: „Уговором о фидуцији дигиталне имовине обавезује се фидуцијарни дужник (у даљем тексту: фидуцијант) према фидуцијарном повериоцу (у даљем тексту: фидуцијар) да на њега, у сврху обезбеђења потраживања, пренесе право својине на дигиталној имовини, а фидуцијар се обавезује да, у складу са тим уговором, примљена или еквивалентна средства обезбеђења врати фидуцијанту по извршењу обезбеђеног потраживања, односно истовремено с тим извршењем“.

Иако се предметни законски члан на први поглед чини јасним, у правној теорији он отвара бројна питања и изазива озбиљне недомумице. Начин на који је овај уговор регулисан Законом о дигиталној имовини потврђује закључак да се не ради о класичном фидуцијарном обезбеђењу, будући да поверилац стиче не само формалноправни, већ и економски аспект права својине. Другим речима, фидуцијар постаје не само правни већ и економски власник⁴⁴, *йрави власник*⁴⁵, односно стиче овлашћење да располаже дигиталном имовином, укључујући и могућност њеног отуђења.⁴⁶ Поред тога, закон не намеће обавезу фидуцијару да дужнику врати исту дигиталну имовину, већ му пружа могућност да уместо ње преда „еквивалентна средства обезбеђења“.⁴⁷

Пре него што се осврнемо на ставове појединих аутора, ваља истаћи једну напомену – фидуцију у контексту дигиталне имовине, законодавац покушава да посматра кроз призму традиционалне, класичне (и потенцијално застареле) концепције. Међутим, управо из тог разлога учињене су поједине суштинске грешке у разумевању овог правног института. И поред изричитог ословљавања законског члана с *фидуција на дигиталној имовини*, овде је о стварној фидуцији (осим у називу) мало речи. Оно што не можемо са сигурношћу знати, али о чему је свакако вредно размишљати, јесте да ли је законодавац имао у виду нешто налик фидуцији, иако то формално није, или је, пак, настојао да традиционални концепт фидуције прилагоди правној природи дигиталне имовине и њеној све већој заступљености у правном промету, стварајући тако (потенцијално погрешан) савремени приступ фидуцијарним односима. Међутим, колико нам савременији приступ фидуцији заиста допушта

потраживања, укључујући пренос ради управљања имовином.“ Доступно на адреси: https://rsjp.gov.rs/upload/1607078060335_Obrazlo%C5%BEenje%20Nacrta%20zakona%20o%20dигиталnoj%20imovini_131120_%C4%8CistaVerzija%20-%20Copy.pdf, 18. 3. 2025.

44 С. Петровић, 155.

45 М. Живковић (2024), 157.

46 Вид. Закон о дигиталној имовини, чл. 121 ст. 2.

47 Вид. Закон о дигиталној имовини, чл. 121 ст. 1.

да одступимо од њене класичне концепције? У том контексту, неопходно је анализирати ставове аутора који су се бавили фидуцијом у Закону о дигиталној имовини.

Живковић, пишући о фидуцији на дигиталној имовини, заступа став да она заиста постоји у нашем правном систему, али истовремено изражава бојазан да је српски законодавац можда исхитрено приступио регулисању заложног права на дигиталној имовини. Он закључује да су редактори Закона о дигиталној имовини у делу о фидуцији начинили не само очигледне номотехничке грешке, већ и суштинске пропусте, који указују на недовољно разумевање фидуције као средства обезбеђења.⁴⁸ Ово се, према њему, нарочито односи на питања права својине на дигиталној имовини, положаја фидуцијара као стварног власника, сходне примене правила о залози, као и дејства фидуције у стечају.⁴⁹

Међутим, шта фидуцију из Закона о дигиталној имовини чини фидуцијом? Уговором о фидуцијарном обезбеђењу предвиђено је да се дигитална имовина преноси на фидуцијара, али са сврхом обезбеђења дуга (*фидуција ради обезбеђења*), што је кључна карактеристика фидуцијарног преноса својине. Овај механизам омогућава да поверилац – фидуцијар има одређену контролу над имовином, али само до тренутка измирења дуга. По његовом испуњењу, фидуцијар више нема право да задржи дигиталну имовину, што се суштински поклапа са класичним фидуцијарним обезбеђењем. Иако Закон о дигиталној имовини даје фидуцијару широка овлашћења (укључујући и могућност располагања дигиталном имовином), то не значи да ће он увек бити апсолутни власник у пуном правном смислу.⁵⁰ Такође, у погледу враћања средства обезбеђења, законодавац предвиђа да фидуцијар након намирења дуга може да врати „еквивалентна средства обезбеђења“, уместо примљеног средства обезбеђења из уговора о фидуцији. Ова одредба може се посматрати као модернизовани приступ класичној фидуцији, при чему није нужно да буде враћена истоветна ствар, већ њена *економска вредност*. Може се бранити став да управо економска вредност представља суштински аспект фидуције⁵¹, јер осигурава да се, уз формални пренос права, задржи и реална економска контрола над имовином. У контексту дигиталне имовине, где се вредности могу брзо (заправо, брже од

48 М. Живковић (2024), 156.

49 *Ibid.*, 157–158.

50 Закон о дигиталној имовини дозвољава да фидуцијанти уговоре другачије тј. да фидуцијар нема право да користи дигиталну имовину која је предмет уговора о фидуцији и да њоме располаже, укључујући и право на њено отуђење. Вид. чл. 121 ст. 2 Закона о дигиталној имовини.

51 А. Гамс (1960), 34–35.

очекиваног) мењати, одржавање економске вредности је од пресудног значаја за заштиту права повериоца. Дакле, ако фидуцијар не само формално, већ и економски приступа дигиталној имовини, то указује да се стварно ради о механизму који обезбеђује економски интерес као кључни елемент правног односа.

Супротан став заузима Петровић, који сматра да у Закону о дигиталној имовини уопште није реч о фидуцији, већ о „класичном преносу права својине с раскидним условом“.⁵² Ова теза заслужује даљу анализу, те ћемо је укратко размотрити. Наиме, у класичном фидуцијарном преносу, фидуцијар стиче право својине „само формално“, док је економски власник и даље фидуцијант. Међутим, Закон о дигиталној имовини овлашћује фидуцијара не само да „држи“ предмет права својине, већ и да њиме слободно располаже, укључујући и отуђење дигиталне имовине. У фидуцијарном односу, фидуцијар има ограничену могућност располагања пренетом имовином, док Закон о дигиталној имовини фидуцијару даје широка овлашћења, што је неспојиво са класичном фидуцијом. Ово је одлика потпуног власничког права, а не ограниченог фидуцијарног односа. Надаље, класична фидуција подразумева да фидуцијар мора, након испуњења обавезе дужника, вратити баш исту ствар фидуцијанту. Насупрот томе, Закон о дигиталној имовини предвиђа могућност да фидуцијар врати не исту дигиталну имовину, већ „еквивалентна средства обезбеђења“. Посматрано на тај начин овај механизам више одговара структури власништва с раскидним условом, где се, у случају испуњења услова, власништво преноси назад или се намирају у другој форми. Ово упућује на пренос права својине с раскидним условом, где поверилац постаје пуноправни власник, а накнадно (у зависности од испуњења услова) се јавља могућност враћања или исплате еквивалента.

„Фидуција“ на дигиталној имовини нуди значајне предности, нарочито кроз брз и ефикасан формални пренос права својине уз истовремено обезбеђење економског интереса повериоца – фидуцијара, што доприноси већој правној сигурности у динамичном окружењу дигиталне економије. Основна предност фидуције у односу на заложно право огледа се у чињеници да поверилац – фидуцијар постаје „привремени власник“ предмета обезбеђења, чиме стиче директну контролу над њим. Ово му омогућава једноставније намерење у случају неизмирења обавеза од стране дужника, без потребе за додатним извршним поступцима.⁵³ Међутим, управо због те особине, фидуција често носи и одређене

52 С. Петровић, 155.

53 О извршењу на дигиталној имовини вид. више: Ненад Тешић, „О извршењу на дигиталним добрима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4/2023, 1161–1206.

ризике за дужника, нарочито у погледу злоупотребе овлашћења од стране повериоца.

У контексту савремених финансијских токова и развоја дигиталне економије, „фидуција“ би могла постати значајно средство обезбеђења, посебно у случајевима у којима дигитална средства имају високу вредност и тржишну ликвидност. Истраживање овог концепта у оквиру српског правног система може пружити основ за његову евентуалну нормативну инкорпорацију и усаглашавање са потребама дигиталног доба. Поред неколико техничких измена Закона о дигиталној имовини, које би имале за циљ усаглашавање са теоријским основама правног института фидуције, неопходно је заузети јаснији став по питању овог института.⁵⁴ То усаглашавање могуће је остварити кроз законодавни оквир на два начина: прихватањем традиционалног концепта фидуције, што би захтевало измену законског текста у смислу корекције одређених законских ставова, или усвајањем модернијег концепта „фидуције“, који такође не сме остати без додатне и детаљније нормативне регулације. Наравно, обе интервенције морају узети у обзир актуелне потребе праксе. Гајимо наду да ће будућа регулација питања „фидуције“ на дигиталној имовини отворити нове изазове, на које ће правна теорија понудити одговарајућа решења, а законодавна власт преиспитати и усмерити своје интервенције.

VI Закључна разматрања

Закључујемо да дигитална имовина представља комплексну категорију која је, иако је већ дуго присутна у правном животу, због својих специфичних карактеристика и брзог тржишног развоја, изазов за традиционалне правне институције попут заложног права и фидуције. Закон о дигиталној имовини у Републици Србији поставља важну основу регулација ове области дефинисањем дигиталне имовине, виртуелне валуте и дигиталних токена, али и покушајем усаглашавања традиционалних института заложног права са новим правним стварностима. Док традиционално заложно право ограничава наплату након застарелости само на главницу, што има за циљ спречавање прекомерног повећања обавеза, Закон о дигиталној имовини омогућава заложном повериоцу да се намира из вредности дигиталне имовине без додатних ограничења, што одражава специфичност дигиталних добара која не губе вредност „физичким старењем“, већ је подређена тржишним механизмима.

54 Тешић анализирајући фидуцију на дигиталној имовини истиче: „[...] с тим да нам се први поглед чини да ће овај правни трансплант, српско право као и многе сличне институте непримерене нашој правној традицији, најпре игнорисати, а временом и одбацити.“; Н. Тешић (2022), 263.

У том контексту, посебан акценат треба ставити на концепт фидуције на дигиталној имовини. Фидуција, као један од најстаријих института обезбеђења, у класичном смислу подразумева привремени пренос својинских права у циљу обезбеђења дугованих обавеза, уз услов да се након измирења дуга изворна имовина врати дужнику. Међутим, начин на који је Закон о дигиталној имовини дефинисао фидуцију указује на покушај да се традиционални концепт прилагоди специфичностима дигиталне имовине, али истовремено отвара низ недоумица. С једне стране, овај закон омогућава фидуцијару да располаже дигиталном имовином, укључујући и њено отуђење, што га чини пуноправним економским власником, а не само формалним, што је у супротности са класичном фидуцијом. С друге стране, омогућава се враћање обезбеђених средстава у облику еквивалентних средстава, што треба да осигура да се економска вредност имовине не губи, али истовремено ризикује да се губи јасна разлика између формалног и економског власништва.

Ове недоумице указују да, иако је законодавчев приступ регулисању заложног права и фидуције на дигиталној имовини значајан корак у смеру модернизације правног система, неопходно је да будуће измене и допуне законског текста у потпуности усагласе традиционалне институције са динамичним оквиром дигиталне економије. Такође, даље регулисање фидуције, било прихватањем традиционалног концепта или развојем модернијег модела који ће боље одражавати економске аспекте дигиталне имовине, представља кључни изазов за законодавну власт. Укупно гледано, потребна је дубља нормативна анализа и дискусија у правној теорији, уз обавезна нормативне измене, како би се обезбедила адекватна заштита интереса свих страна у трансакцијама које укључују дигиталну имовину у новом дигиталном добу.

Коришћена литература

- Владетић Срђан, *Фидуција у римском праву и савремени фидуцијарни послови*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010. (Vladetić Srđan, *Fiducija u rimskom pravu i savremeni fiducijarni poslovi*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010)
- Гамс Андрија, „Нешто о фидуцијарним правним пословима“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 1–2/1960. (Gams Andrija, „Nešto o fiducijarnim pravnim poslovima“, *Analni Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 1–2/1960)
- Гамс Андрија, *Основи стварној права*, Београд, 1980. (Gams Andrija, *Osnovi stvarnog prava*, Beograd, 1980)

- Дудаш Атила, „О целисходности законског уређења фидуцијарног преноса својине у праву Србије“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, бр. 1/2014. (Dudaš Atila, „O celishodnosti zakonskog uređenja fiducijarnog prenosa svojine u pravu Srbije“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1/2014)
- Живковић Милош, „Права на дигиталној имовини“, *Право дигиталне имовине* (уредник Мирјана Радовић), Београд, 2024. (Živković Miloš, „Prava na digitalnoj imovini“, *Pravo digitalne imovine* (urednik Mirjana Radović), Beograd, 2024)
- Живковић Милош, „Функције заложног права“, *Теме*, бр. 2, Београд, 2016. (Živković Miloš, „Funkcije založnog prava“, *Teme*, br. 2, Beograd, 2016)
- Željka Motika, „How „Digital“ is the New Serbian Law on Digital Assets?“, *Pravni Zapisi*, god. XIII, br. 1, 2022.
- Петровић Стефан, „Залог на дигиталној имовини“, *Зборник радова Епидемија. Право. Друштво* (уредници Наталија Лукић, Далибор Ђукић), Београд, 2022. (Petrović Stefan, „Zaloga na digitalnoj imovini“, *Zbornik radova Epidemija. Pravo. Društvo* (urednici Natalija Lukić, Dalibor Đukić), Beograd, 2022)
- Тешић Ненад, „О извршењу на дигиталним добрима“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, бр. 4/2023. (Tešić Nenad, „O izvršenju na digitalnim dobrima“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 4/2023)
- Тешић Ненад, „Само је небо граница: О заснивању залогe на дигиталним добрима“, *Усклађивање пословног права Србије с правом Европске уније 2022* (уредник Вук Радовић), Београд, 2022. (Tešić Nenad, „Samo je nebo granica: O zasnivanju zaloge na digitalnim dobrima“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije s pravom Evropske unije 2022* (urednik Vuk Radović), Beograd, 2022)
- Тешић Ненад, „Фидуцијарни пренос својине као средство обезбеђења потраживања“, *Правни живот*, бр. 10, Београд, 2002. (Tešić Nenad, „Fiducijarni prenos svojine kao sredstvo obezbeđenja potraživanja“, *Pravni život*, br. 10, Beograd, 2002)
- Хибер Драгор, Живковић Милош, *Обезбеђење и учвршћење потраживања*, Београд, 2015. (Hiber Dragor, Živković Miloš, *Obezbeđenje i učvršćenje potraživanja*, Beograd, 2015)

Darko STEVANOVIĆ, LL.M.

Teaching Assistant at the University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

Jelisaveta BOLJANOVIĆ GUTOVIĆ, LL.M.

Teaching Assistant at the University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

CHALLENGES AND DILEMMAS OF PLEDGE RIGHTS ON DIGITAL ASSETS IN THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The development of digital assets and their increasing economic value raises numerous legal questions, especially in the domain of security interests. This paper will firstly examine the concept of digital assets and their legal status within the legal system of the Republic of Serbia. It then analyses property rights institutes that serve as security mechanisms, with a particular focus on pledge rights. The central part of the paper is dedicated to pledge rights on digital assets, including issues related to their establishment, publicity, and enforcement. A specific challenge arises concerning the fiduciary transfer of digital assets, as Serbian law presents uncertainties regarding whether it constitutes a classic pledge right, fiduciary ownership, or a transfer of ownership with a resolutive condition. The paper aims to analyse these contentious issues and highlight the possible legal implications of the current regulatory framework, as well as potential directions for its further development. The conclusion emphasizes the need for a more precise normative formulation and harmonization of the domestic legal framework with contemporary trends and digital technology.

Key words: Digital Assets. – Right of Pledge. – Fiduciary Transfer. – Law on Digital Assets.

Датум пријема рада: 17. 4. 2025.

Датум прихватања рада: 23. 6. 2025.